

Чепис О. І., доцент кафедри цивільного права юридичного факультету ДВНІ «Ужгородський національний університет», кандидат юридичних наук

ПОЄДНАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У РЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Єдиною рушійною силою для нас є інтерес, вважав К. Гельвецій [1, с.355], який ще у XVIII столітті однозначно тлумачив його як атрибут людського життя, його вирішальну умову, головне правило і закон. Інтерес — це прагнення суб'єкта задовольнити потреби соціального характеру, що проявляється у його вибірковій позиції стосовно об'єктивних умов існування та реалізується ним шляхом діяльності у суспільних відносинах. І справді, саме інтереси є основою для формування мети, цілей та пріоритетів кожної людини.

Визнання інтересів законними не змінює їх сутності та не надає їм нової якості. Оскільки норми права та суб'єктивні права, що виникають на їхній основі, падають суб'єктам суспільних відносин тільки юридичні засоби для реалізації своїх інтересів, то можна стверджувати, що інтереси, обумовлені як законні інтереси, однаково залишаються тотожними самі собі й не набувають у зв'язку із цим яких-небудь інших істотних якостей. Загалом, законні інтереси поділяються на дві великі групи. До першої групи належать законні інтереси, реалізація яких урегульована нормами права. Реалізація цих інтересів досягається за допомогою наданих об'єктивним правом правових засобів: за допомогою норм об'єктивного права й суб'єктивних прав, що виникають на їх основі. До прикладу, законні інтереси дитини реалізуються шляхом закріплення за нею ряду прав, а за батьками — обов'язків щодо виховання, утримання та ін. До другої групи належать законні інтереси, які не опосередковані правовими нормами. Виходить, що в цьому випадку мова йде про звичайні фактичні (соціально-економічні) інтереси, які не набули “правової оболонки” у вигляді норм права та виникаючих на їхній основі суб'єктивних прав та обов'язків. Тим не менше, вони можуть в силу своєї непротиправності претендувати на захист. Це охоронювані законом інтереси. Прикладом може слугувати ст 30 СКУ, яка зобов'язує наречених повідомити один

одного про стан свого здоров'я. На виконання цієї статті прийнято Постанову КМУ “Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених” від 16 листопада 2002 року. Однак, добровільність такого порядку не забезпечує достатній захист інтересів наречених. Для того, щоб виключити можливість порушення прав та інтересів однієї з осіб, що вступають у шлюб, і подальшого визнання шлюбу недійсним, доцільним видається закріпити у ст. 30 СКУ правило про обов'язкове медичне обстеження осіб, що вступають у шлюб.

Виникнення, динаміка та припинення сімейних правовідносин безпосередньо пов'язані з інтересом. Інтерес, що має своїм об'єктом майнові й особисті немайнові блага, набуває юридичного значення. Саме такий інтерес, відображаючись у свідомості суб'єкта, визначає функцію (призначення) суб'єктивного права в конкретних суспільних відносинах. Оскільки соціальний аспект правовідносин “виходить” на динаміку реалізації інтересу, то потрібно констатувати, що інтерес — це, та умова, від якої залежить виникнення, динаміка й припинення суб'єктивного права як засобу реалізації інтересу. Більше того, інтерес, визначаючи функцію (призначення) суб'єктивного права, тим самим визначає структуру сімейного правовідношення. Виходить, тут потрібно шукати відповідь на питання — чому особа використовує ті або інші суб'єктивні сімейні права та обов'язки [2, с.45].

Сімейне право — це та галузь, у якій приватні та публічні інтереси взаємопов'язані та взаємообумовлені. Сім'я як соціальна спільність у всіх цивілізаціях виступала найважливішим елементом глобального розвитку. Сім'я — мала група, що розвивається і функціонує за своїми законами. Це є базовий інститут громадянського суспільства, основною соціальною сферою, де людина може реалізувати свої приватні інтереси. В той же час сім'я піддається-великому впливу з боку норм моралі, релігії, традицій і звичаїв. Важливо розуміти, що сім'я і сімейні правовідносини — різні за своїм змістом поняття. Сім'я заснована на приватних інтересах. У зв'язку з цим ієрархія інтересів в сім'ї має приватно-правовий характер. Сімейні правовідносини засновані на публічних інтересах, саме інтереси держави і суспільства визначають зміст правової регламентації сімейних відносин. Ієрархія інтересів у сімейних правовідносинах зумовлена цілями і принципами сімейно-правового регулювання, встановленими державою. Тому пріоритет мають інтереси сім'ї в цілому, а суб'єкти сімейних правовідносин повинні співвідносити з ними свої інтереси.

Таким чином, ієрархія інтересів у сімейних правовідносинах має своєю основою публічне начало, а критерієм її побудови є ступінь прояву публічного інтересу в регламентації тієї чи іншої сфери сімейних правовідносин. Ієрархія інтересів у сімейних правовідносинах відрізняється стабільністю, що обумовлено відносною сталістю зацікавленості держави в існуванні певної, схвалюваної нею моделі сім'ї.

Публічні інтереси у сімейних правовідносинах мають ряд особливостей. Саме тут найбільш яскраво проявляються дві форми публічного інтересу: державний і суспільний. Однією із формою реалізації суспільного інтересу в сімейних правовідносинах є діяльність Уповноваженого Президента України з прав дитини. Не володіючи владними повноваженнями, Уповноважений здійснює незалежний контроль у сфері забезпечення прав та інтересів дітей як особливої категорії членів сім'ї. Інтереси дитини також виступають критерієм здійснення батьками своїх батьківських прав, діяльності органів опіки та піклування і суду як представників публічної влади. Прикладом державного інтересу є спрямування державної сімейної політики на підвищення рівня матеріального благополуччя сім'ї.

Особливої уваги заслуговує питання взаємодії приватноправових і публічно — правових засад у механізмі сімейно-правового регулювання. Адже сучасні соціальні зміни знаходять відображення у появі невідомих раніше моделей шлюбно — сімейних відносин, що мають іноді принципово новий зміст і форми. Розширюється коло відносин, пов'язаних з реалізацією громадянами своїх сімейних прав, формуються нові приватні інтереси громадян у відповідній сфері. У той же час наявний «набір» правових засобів регламентації таких відносин явно недостатній, застосування існуючого сімейно-правового інструментарію не завжди відповідає приватним інтересам членів сім'ї.

Форми і способи взаємодії приватних і публічних інтересів у сімейному праві істотно відрізняються від їх взаємодії в інших галузях права. Аналіз існуючої в юриспруденції дискусії про проблему балансу приватних та публічних інтересів у праві дає підстави для висновку про неможливість існування такого балансу в сімейному праві. Сфера сімейного права являє собою особливі суспільні відносини, які характеризуються неоднорідністю; при регламентації даних відносин в одних випадках превалюють приватноправові начала, в інших — публічно-правові. Для відображення реальної суті їх співвідношення більш правильним представляється використання терміну «гармонізація», що означає при-

ведення в стан відповідності, злагодженості. У деяких випадках забезпечення приватних інтересів може виступати метою при реалізації публічного інтересу. Прикладом є потреба суспільства у забезпеченні захисту інтересів соціально незахищених категорій населення — неповнолітніх і нужденних непрацездатних осіб. Посидання приватних інтересів та імперативного регулювання спостерігається також у випадках припинення права на аліменти. З одного боку, СК чітко встановлює перелік підстав припинення та позбавлення права на утримання чи обмеження його строком (ст.ст. 82, 83, 85, 87). З іншого боку, подружжя може домовитися про припинення такого права. Так, відповідно до ст.89 СК України, подружжя, а також особи, шлюб між якими було розірвано, мають право укласти договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати. Такий договір має бути нотаріально посвідчений і підлягає державній реєстрації.

Окремої уваги заслуговують також презумпції. Закріплюючи в нормі презумпцію, законодавець завжди має на увазі охорону певних інтересів. До числа найбільш значущих презумпцій, спрямованих на забезпечення законних інтересів членів сім'ї, відносяться: презумпція батьківства (ст.122СКУ); презумпція спільної сумісної власності подружжя (ч.2 ст.60 СКУ); презумпція згоди другого з подружжя при укладенні договорів іншим із подружжя (ч.2 ст.65 СКУ); презумпція наявності інтересу у створенні сім'ї при укладенні шлюбу (ч.1 ст.21 СКУ) та ін.

Загалом зміна концепції регулювання сімейних відносин в напрямку розширення свободи волевиявлення їх учасників є досить прогресивною. Проникнення приватно-правових методів та механізмів у сімейні відносини призвело до появи поряд з імперативним договірним регулюванням, змінилося співвідношення публічного і приватного інтересів. Учасники отримали можливість за допомогою домовленостей встановлювати для себе той чи інший договірний режим майна, визначати зміст аліментних зобов'язань, укладати між собою будь-які цивільно-правові договори.

Використані матеріали:

1. Гельвецій К. А. Сочинения : в 2 т. / К. А. Гельвецій – М. : Мысль, 1974. – Т. 1. 510 с.
2. Михайлов С. В. Категория интереса в гражданском (частном) праве: дис... канд. юр. наук. : 12.00.03 / С. В. Михайлов. – М., 2000. – 205 с.